

Література

1. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен, Дж.Форстер : [пер. с англ. / под ред. Я.В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 416 с.
2. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней / Соколов Я.В. – М. : «Аудит, ЮНИТИ», 1996. – 638 с.
3. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы / Коласс Б. [учеб. пособие / пер. с франц.; под ред. проф. Я.В.Соколова]. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
4. Войнаренко М.П. Проблеми реформування і шляхи транзиції бухгалтерського обліку до Міжнародних стандартів / М.П. Войнаренко // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2000. – № 5. – Ч. 2. – С. 9–13.
5. Ришар Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика : [пер. с франц. под ред. Я.В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 160 с.
6. Бетге И. Балансоведение / Бетге И. [пер. с нем. / научный редактор В.Д. Новодворский]. – М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2000. – 454 с.
7. Богатая И.Н. Стратегический учет собственности предприятия. Серия «50 способов» / Богатая И.Н. Ростов н/Д. : «Феникс», 2001. – 320 с.
8. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Райан Б. [пер. с англ., под ред. В.А. Микрюкова]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
9. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік : [навч. посібник] / Бутинець Ф.Ф. – Житомир : ЖІТІ, 2002. – 479 с.

Надійшла 10.08.2011

УДК 338.331

А. О. МЕЛЬНИК

Хмельницький національний університет

ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА» ВІДПОВІДНО ДО НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

В статті автор розглядає змістовність світової економічної кризи у розрізі наукових концепцій, цим самим розширюючи наукові сфери їх застосування

In article the author considers essence of a world economic crisis in a cut of scientific concepts, thus, the author expands scientific spheres of their application

Ключові слова: криза, світова економічна криза, наукова концепція, функціональна концепція, структурна концепція, каузальна концепція.

Актуальність теми дослідження. Умови розвитку світової економіки в останній час актуалізували дослідження сутності кризових явищ. До цього часу криза розглядалась науковцями як невід’ємна складова економічного циклу, слідом за якою настає підйом і процвітання [1]. Сучасні умови розвитку світової економіки після прояву кризових явищ не характеризуються економічним підйомом і під час кризи не виявлено перспективні сфери які б забезпечили розвиток. Невідповідність наукових положень реальним економічним подіям і критична ситуація у розвитку світової економіки поставила питання щодо виявлення сутності кризових явищ та застосування наукової методології їх вивчення. Глобалізація світової економіки трансформувала умови її розвитку таким чином що вони, на наш погляд не відповідають існуючим економічним законам та в деякій мірі викривляють їх сутність у відповідності до змісту.

За допомогою наукової методології необхідно виявити об’єктивні закономірності прояву світових економічних кризових явищ в умовах глобалізації. Наукова методологія є сукупністю наукових методів і підходів пізнання явищ, за допомогою яких формуються наукові концепції.

Аналіз літературних джерел за темою дослідження. Світова економічна криза є об’єктом дослідження багатьох вчених, одні її досліджують з метою виявлення причин, інші з метою прогнозування наслідків. На нашу думку, досягнути ці цілей можна лише пізнавши сутність поняття світова економічна криза. Дослідження сутності будь-якого явища передбачає застосування загальновідомих наукових підходів та формування теоретичних концепцій. Важливий вклад у формування наукових підходів внесли такі вчені, як А. А. Богданов [2], В. Саймон [3], П. Друкер, А. Чандлер, І. Валлерстайн, Ф. Бродель, К. Маркс [4].

Мета дослідження. У даному дослідженні ми маємо на меті розглянути сутність поняття «світова економічна криза» з різних наукових підходів та визначити місце даного поняття у різних наукових концепціях.

Основні результати дослідження. При вивченні сутності поняття «світова економічна криза», на нашу думку, необхідно застосовувати такі наукові підходи, як: ситуаційний, системний, комплексний, генетичний, еволюційний, історичний, діалектичний, статистичний, інформаційний. Автором робиться

спроба визначити сутність поняття «світова економічна криза» спираючись на наукові підходи.

На думку автора, застосування ситуаційного підходу визначається необхідність враховувати зміни економічних умов під час протікання кризових явищ і у відповідності до цих змін застосовувати антикризові заходи. При цьому слід враховувати, що ситуація яка спровокувала прояв кризи і ситуація в якій вона протікає відрізняються, а у сукупності вони формують передумови для трансформації середовища як наслідку кризових явищ.

Системний підхід передбачає дослідження об'єкту як сукупності взаємопов'язаних елементів, які мають мету і ресурси для її досягнення. Виходячи з цього, автор визначає, що світова економічна криза це сукупність економічних явищ різного характеру впливу, які мають на меті зруйнувати старі конструкції функціонування світової економіки з метою формування оновлених, що відповідають глобалізаційним умовам і формують можливості для розвитку світової економіки в цілому та її складових. Системний підхід при дослідженні кризових явищ забезпечує цілісне охоплення всіх можливих сфер враження і поширення кризових явищ. Як правило, кризові явища локального характеру можуть виникати в окремих сферах господарювання, а кризи світового рівня поширюють свій вплив на різні сфери господарювання. В таких умовах подолання кризових явищ можливе лише при врахуванні змін в усіх складових (сферах) світової економіки. Даний підхід дає можливість визначити рівень взаємозалежності між складовими світової економіки, в мовах кризи, таким чином спрогнозувати поширення кризових проявів і визначити попередні їх наслідки. Системний підхід передбачає вивчення об'єкту дослідження (світової економічної кризи) за рядом системних параметрів: складність, цілісність, ієрархічність, структурність, множинність, системність.

Параметр складності дає можливість оцінити глибину і масштаби поширення кризи, визначає сфери впливу кризи. На наш погляд, масштаби кризи визначаються кількістю сфер охоплення, а глибина кризи визначається складністю реформ необхідних для її подолання. Відповідно до даного параметру ми виділяємо такі види світової економічної кризи як: легка, гостра, структурна. Легка криза – це криза яка поширена на більшості сфер світової економіки, але її подолання не потребує їх реформувань, а лише певних коригувань. Гостра криза – це криза яка виникає у певній сфері (галузі, країні), а її подолання потребує кардинальних реформувань, які викличуть зміни у функціонуванні інших сфер (наприклад, нафтова криза). Структурна криза – це криза яка одночасно чи у короткостроковий часовий відрізок виникає у декількох взаємопов'язаних сферах, а її подолання потребує їх реформування.

Цілість передбачає виявлення кризи як окремого економічного явища, що має свої властивості, параметри, характеристики. Властивості світової економічної кризи можуть бути як якісними (реформи, новітні економічні інструменти, новітні моделі управління та ін.) так і кількісними (економічні показники та їх динаміка).

Ієрархічності визначає рівні виникнення, прояву, поширення наслідків кризи у світовій економіці. Рівні ієрархічності можуть визначатись в залежності від особливостей кризи, наприклад: галузевий (кризові прояви у певній галузі різних країн світу), національний (кризові прояви в окремій країні), регіональний (кризові прояви у різних сферах економіки у декількох територіально чи економічно взаємопов'язаних, інтегрованих країнах), глобальний (швидке поширення кризових явищ по галузям і країнам світу, що супроводжується національними трансформаціями параметрів та властивостей (якісних і кількісних) кризи).

Структурність передбачає визначення складових елементів кризи (інфляція, дефіцит бюджету, державний борг, від'ємне сальдо платіжного балансу, відсутність резервів центрального банку і т.д.), виявлення наявності зв'язків між ними та їх характеру, які безпосередньо впливають на перебіг кризи та її властивості.

Множинність (варіантність) проявляється у мінливості умов перебігу кризи та її наслідків, передбачає розробку альтернативних сценаріїв протікання кризи та врахування відповідних антикризових заходів її подолання.

Параметр системності безпосередньо представляє економічне явище системою визначаючи її взаємопов'язані складові та її місце у більш складній системі (підпорядкованість вищій системі). Системність такого економічного явища як світова економічна криза проявляється у властивих їй ознаках та етапах протікання, при цьому вона є важливою складовою вищої економічної системи – життєвого циклу розвитку світової економіки.

З точки зору системного підходу щодо трактування сутності світової економічної кризи можна визначити такі аспекти:

– системно-елементний, передбачає визначення складові світової економічної кризи. Відповідно до цього аспекту елементами світової економічної кризи є економічні явища що руйнуючі існуючі економічні зв'язки і призводять до трансформацій умов функціонування суб'єктів світової економіки;

– системно-структурний, передбачає виявлення внутрішніх зв'язків і залежностей між складовими кризи, що дозволяє визначити її параметри та характер впливу на окремі національні економіки та світову економіку в цілому;

– системно-функціональний, необхідно застосовувати при виявленні функцій світової економічної кризи, для прикладу можна визначити такі функції кризи як: трансформуюча, реформуюча, оновлююча, генеруюча та інші;

– системно-цільовий передбачає наукове визначення цілей кризи, їх взаємних зв'язків. Провідною цілю кризи як економічного явища є руйнування існуючих зв'язків та набуття нових якостей економічних систем в яких вони виникають;

– системно-ресурсний, який полягає в ретельному виявленні ресурсів, потрібних для функціонування системи, для вирішення системою проблем зумовлених кризою. Відповідно до даного аспекту можна відзначити прогресивну роль кризи, яка створює умови для пошуку нових ресурсних резервів розвитку економічної системи;

– системно-інтеграційний, який полягає у визначенні сукупності якісних властивостей економічної системи, що забезпечують її цілісність. Ступінь враження економічної системи кризою, на нашу думку залежить від кількості, диверсифікації і єдності її складових, чим більше складових тим більше можливостей і напрямів трансформації економічної системи під час кризи. З одного боку, це може полегшити вихід з кризи – при наявності альтернативних сфер розвитку економіки, а з іншого боку, за умов структурної, всеохоплюючої кризи ускладнить її подолання. Рівень інтеграції складових економічної системи та характер інтеграційних зв'язків можуть зумовлювати поширення кризи визначаючи її масштаби;

– системно-комунікаційний, визначає швидкість поширення кризи залежно від видів комунікацій якими вона просувається. Сучасний розвиток інформаційних технологій пришвидшує розповсюдження кризи світовою економікою;

– системно-історичного, дозволяє з'ясувати трансформації ознак кризи у часі, та зміни параметрів її протікання. Відповідно до даного аспекту слід зауважити, що раніше кризи виникали рідше і призводили до фундаментальних трансформацій, що сприяли у подальшому бурхливому розвитку, а в умовах глобалізації кризові явища виникають часто і не викликають суттєвих змін у функціонуванні більшості складових світової економіки.

Застосування системного підходу при дослідженні поняття «світова економічна криза» підкреслює її складність і неоднозначність як економічного явища у світовій економіці в умовах глобалізації.

Світ-системний підхід передбачає вивчення розвитку світової історії та світової економіки впродовж останніх п'яти століть з погляду взаємодії центрів та периферії у відокремлених один від іншого світах-економіки. Підхід є продовженням традицій історичного матеріалізму Карла Маркса. Основний представник даного наукового підходу І. Валлерстайн характеризує світ-систему як низку механізмів, що перерозподіляють ресурси від периферії до центру. За його термінологією центр – це розвинута частина світу-системи (економічно розвинуті країни), а периферія – відстала і бідна, в основному постачальник сировини (країни, що розвиваються). Ринок виконує функцію перерозподілу, сприяючи експлуатації периферії центром. Розглядаючи світову економічну кризи за світ-системним підходом, ми вважаємо що вона виступає інструментом завдяки якому здійснюється перерозподіл ресурсів між центром і периферією. При цьому реалізація кризи здійснюється цілеспрямовано за ініціативою центру щодо периферії. Відповідно до даного наукового підходу слід відмітити еволюцію засобів які використовувались центром для перерозподілу ресурсів і їх викачування з периферії. Якщо раніше це здійснювалось за допомогою війни, колонізації, культурних і релігійних нав'язувань, інвестиціями то в умовах глобалізації з'явився новий інструмент – штучна економічна криза.

Інформаційний підхід підкреслює місце і значення інформації та шляхів її передачі у процесах протікання кризових явищ. Характер інформації під час протікання кризи є неоднозначним, а особливо в умовах глобалізації. Розвинуті глобалізаційні та інтеграційні зв'язки між країнами світу пришвидшують поширення інформації щодо виявлення передумов чи проявів кризи, з одного боку, це дозволяє іншим країнам підготуватись до можливого поширення кризи і вжити відповідних заходів, а з іншого боку, швидке поширення інформації призводить до групової паніки, яка не дозволяє приймати адекватні антикризові рішення і може призвести до загострення кризових проявів. На наш погляд, зменшення швидкості поширення інформації про прояви кризи буде уповільнювати її поширення світовою економікою.

Генетичний підхід дає можливість на основі синтезу результатів дослідження еволюційного та історичного підходів визначити характер можливих змін у розвитку світової економіки і передбачити можливі сфери прояву кризових явищ, швидкість їх поширення та глибину враження світової економіки.

Деякі науковці ототожнюють еволюційний та історичний підхід в економіці, ми вважаємо, щодо кризи ці підходи можна розкривати по різному.

Еволюційний підхід передбачає розгляд економічних явищ відповідно до їх життєвих циклів, його застосування при дослідженні «світової економічної кризи», на наш погляд є доцільним оскільки криза є визначеним етапом життєвого циклу розвитку будь-якої економічної системи. Відповідно до даного наукового підходу криза є стимулом еволюційного розвитку (набуття нових якостей) економічної системи у відповідності до зміни умов функціонування.

Історичний підхід дає можливість визначити зміни умов ведення світогосподарської діяльності та визначити події, що провокували і спричиняли настання криз. Також за вдяки даному науковому підходу можна проаналізувати тенденції протікання криз, як змінювались їх масштаби поширення і глибина протікання, причини виникнення, наслідки для світової економіки.

Діалектичний підхід слід застосовувати, на думку автора, з метою виявлення причин прояву

світової економічної кризи, а саме протиріч функціонування світової економіки. Протиріччя можуть виникати у будь-яких сферах економіки і мати різний характер. Більшість вчених вважають, що накопичення протиріч зумовлюють прояв кризи. Ми вважаємо, що протиріччя функціонування економічної системи можна поділити на активні і пасивні. Пасивні протиріччя виникають локально, мають суперечливий характер і самі по собі не можуть, навіть у великій кількості, зумовити кризові прояви. Активні протиріччя охоплюють одразу декілька сфер (сегментів) світової економіки (будь-якої економічної системи) мають конфліктний характер. Збіг суперечливих сфер одночасно декількох активних протиріч призводить до їх загострення які, на нашу думку, і є причиною прояву кризи. Вже у процесі протікання кризи «впливають» пасивні суперечності які ускладнюють процедуру подолання світової економічної кризи.

Застосування статистичного підходу, на нашу думку, є математичним, кількісним підтвердженням якісних трансформацій, що відбуваються на всіх етапах розвитку світової економічної кризи. За допомогою даного підходу є можливість кількісно описати зміни у світовій економіці викликані світовою економічною кризою на різних етапах її розвитку. Статистичні показники мають визначатись у залежності від сфер прояву та походження світової економічної кризи.

Комплексний підхід передбачає усестороннє вивчення світової економічної кризи, її передумов, причин і факторів поширення, наслідків, ознак протікання, що визначають її характер. Даний підхід дозволяє сформувати цілісну сутнісну характеристику поняття «світова економічна криза».

Висновки. Узагальнюючи трактування поняття «світова економічна криза» розглянутими науковими підходами, ми робимо спробу сформулювати власне визначення. Світова економічна криза – це багатостороннє економічне явище, яке виникає внаслідок загострення протиріч функціонування світової економіки зумовлених чи природнім настанням відповідного етапу розвитку чи застосуванням спеціальних економічних засобів, які штучно зумовлюють його прояв. Причини світової економічної кризи визначають її властивості, характер протікання і наслідки для світової економіки.

Література

1. Кейнс Дж. Заметки об экономическом цикле : избр. произведения / Кейнс Дж. ; [пер. с англ.]. – М. : Экономика, 1993. – 543 с.
2. Богданов А. А. Тектология: Всеобщая организационная наука : в 2 кн. / Богданов А.А. – М. : «Экономика», 1989.
3. Вайн Саймон. Глобальный финансовый кризис. Механизмы развития и стратегии выживания / Саймон Вайн. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2009. – 302 с.
4. Маркс К. Капитал : т. 2 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1961. – 648 с.

Надійшла 10.08.2011

УДК 330.101:658

С. М. МАРУЩАК

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ НЕЧІТКИХ МНОЖИН

В статті представлена методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства на основі теорії нечітких множин.

The article described a method of evaluation of level economic security enterprise based on fuzzy sets theory.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, складова економічної безпеки, нечітка підмножина, лінгвістична змінна, функція належності.

Постановка проблеми. Поняття економічної безпеки підприємства (ЕБП) є комплексним і торкається всіх функціональних областей діяльності підприємства, а її забезпечення – процес безперервний і системний. Отже, варто говорити про систему економічної безпеки підприємства. Як будь-яка система, система ЕБП вимагає постійного само тестування, оцінки та оновлення.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. У сучасній науковій літературі пропонується значна кількість різних моделей та методів оцінки рівня ЕБП: від загальнонаукових до авторських методик та пропозицій. Складність проблеми полягає у відкритості та реактивності підприємства як системи, що генерує та поставляє інформацію у внутрішнє та зовнішнє середовище.

За результатами дослідження, виділяють такі підходи: індикаторний; ресурсно-функціональний; програмно-цільовий.

Індикаторних підхід до оцінки ЕБП пропонують Ковальова Д.О., Сухорукова Т.І., Тамбовцев В.Л., Барановський О.М., Бендиков М.А., Ігнат'єва І.А. Рівень ЕБП встановлюється за результатами порівняння фактичних показників діяльності суб'єкта господарювання з показникам-індикаторами [1–4]. Для даного підходу дискусійними є питання щодо методичної бази визначення індикаторів, складу показників-